

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΡΜΑΣ

Η μνήμη ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Γνωστική και κλινική νευροψυχολογική διερεύνηση

FYLATOS PUBLISHING

Copyright για την ελληνική έκδοση
Κωνσταντίνος Κορμάς
© Εκδόσεις Φυλάτος, © Fylatos Publishing, Θεσσαλονίκη 2022

Συγγραφέας: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΡΜΑΣ

Επιμέλεια: © Fylatos Publishing
Γραφιστική επιμέλεια: Χρύσα Γκανούδη © Fylatos Publishing

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση τμήματος του παρόντος έργου για λόγους σχολιασμού ή κριτικής. Επιτρέπεται η αναδημοσίευση περιορισμένων τμημάτων για επιστημονικούς λόγους, με υποχρεωτική αναγραφή του τίτλου του έργου, του συγγραφέα, του εκδότη, της σελίδας που αναδημοσιεύεται και της ημερομηνίας έκδοσης. Απαγορεύεται οποιαδήποτε διασκευή, μετάφραση και εκμετάλλευση, χωρίς αναφορά στους συντελεστές του βιβλίου και γραπτή άδεια του εκδότη και του συγγραφέα σύμφωνα με τον νόμο.

© Εκδόσεις Φυλάτος, © Fylatos Publishing
e-mail: contact@fylatos.com
web: www.fylatos.com

ISBN: 978-960-658-134-2

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΡΜΑΣ

Η μνήμη
ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Γνωστική και κλινική νευροψυχολογική διερεύνηση

Εκδόσεις Φυλάτος
Fylatos Publishing
MMXXII

Στην Όλγα, την Ευγενία, τη Μαντώ και τη Γεωργία

Λίγα λόγια για τον συγγραφέα

Ο Κωνσταντίνος Κορμάς είναι Κλινικός Νευροψυχολόγος. Αναγορεύτηκε Διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών μετά την ολοκλήρωση της διδακτορικής του διατριβής με αντικείμενο τον εντοπισμό πρώιμων μνημονικών διαταραχών σε ασθενείς με νόσο Alzheimer και νόσο Parkinson κατά τα προκλινικά στάδια. Είναι κάτοχος του Διακρατικού Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Κλινική Νευροψυχολογία από την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και το Health Science Center University of Texas at Houston των ΗΠΑ με υποτροφία από το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών και το European Social Fund. Διαθέτει Πτυχίο Ψυχολογίας από το Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Ασκεί ιδιωτικά το επάγγελμα του Κλινικού Νευροψυχολόγου και έχει διατελέσει επιστημονικός συνεργάτης της Μονάδας Νευροψυχολογίας της Α Πανεπιστημιακής Νευρολογικής Κλινικής του Αιγινήτειου Νοσοκομείου, της Νευρολογικής Κλινικής του Ναυτικού Νοσοκομείου Αθηνών και σε ιδιωτικές κλινικές. Έχει δημοσιεύσει σημαντικό αριθμό ερευνητικών μελετών σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά και συνέδρια με αντικείμενο την αξιολόγηση, τη διάγνωση και την αποκατάσταση νοητικών διαταραχών. Αποτελεί ιδρυτικό μέλος της Ελληνικής Νευροψυχολογικής Εταιρείας.

Περιεχόμενα

1. Η Μνήμη Ονομάτων: Ερευνητικά Δεδομένα	11
2. Γνωστική Ψυχολογία Μνήμης Ονομάτων	15
3. Νευροανατομικές Συσχετίσεις	27
4. Κλινικές Νευροψυχολογικές Συσχετίσεις	31
5. Μελέτες Περίπτωσης Ανομίας Ονομάτων	35
6. Η Μνήμη Ονομάτων – Προσώπων ως Κλινική Νευροψυχολογική Δοκιμασία	39
7. Η Αναθεωρημένη Έκδοση της Ελληνικής Δοκιμασίας Συνδυαστικής Μνήμης Ονομάτων – Προσώπων	45
8. Επίλογος	53
9. Βιβλιογραφία	57
10. Παράρτημα (Για τον Ειδικό)	69

1. Η Μνήμη Ονομάτων: Ερευνητικά Δεδομένα

Τα ονόματα συνιστούν ξεχωριστό κομμάτι της ατομικής ταυτότητας των ανθρώπων που καθημερινά αλληλοεπιδρούμε στο πλαίσιο των πολυάριθμων καθημερινών κοινωνικών επαφών. Η ικανότητα να ανακαλέσουμε το όνομα ενός προσώπου ή να μάθουμε και να συγκρατήσουμε το όνομα ενός νέου ατόμου, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή μας. Ωστόσο, όλοι μας έχουμε βιώσει εκείνη την αμήχανη στιγμή όπου αποτύχαμε να θυμηθούμε το όνομα ακόμη και ενός οικείου μας προσώπου ή ξεχάσαμε σχεδόν αμέσως το όνομα ενός νέου ατόμου που μας συστήθηκε λίγα λεπτά νωρίτερα. Φαίνεται λοιπόν, πως η δυσκολία απομνημόνευσης των ονομάτων είναι ένα κοινό και ενοχλητικό φαινόμενο. Πράγματι, τόσο οι νεότεροι όσο και οι ηλικιωμένοι αναφέρουν ότι βιώνουν αρκετά συχνά τη δυσκολία να θυμούνται ονόματα (Reese & Cherry, 2004). Το γεγονός αυτό μπορεί να οδηγήσει σε κατάσταση κοινωνικής αμηχανίας, και σε ακραίες περιπτώσεις, να επηρεάσει σοβαρά την ποιότητα ζωής ενός ατόμου. Η μνήμη για τα ονόματα δε συνιστά ένα πρόσφατο ερευνητικό θέμα και ήδη η διερεύνηση του φαινομένου έχει ξεκινήσει αρκετές δεκαετίες νωρίτερα (Clarke, 1934). Μάλιστα, τα τελευταία έτη αποτελεί ένα ξεχωριστό ερευνητικό κλάδο στον χώρο της γνωστικής νευρο-ψυχολογίας με πλήθος ερευνητικών μελετών (Cohen & Burke, 1993; Morris, Jones & Hampson, 1978; Groninger, 2000; Neuschatz et al., 2005). Πολλαπλές έρευνες, υποδεικνύουν ότι η απομνημόνευση ονομάτων είναι αρκετά κοπιώδης και απαιτητική. Σε εργαστήριο μνήμης (workshop memory) ζητήθηκε από συμμετέχοντες ηλικίας από 13 έως 81 ετών να καταγράψουν ερωτήσεις και απορίες σχετικά με μνημονικά φαινόμενα που τους απασχολούσαν. Διαπιστώθηκε ότι το 41% των ερωτημάτων αφορούσε τη μνήμη για τα ονόματα (Higbee, 2001). Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξαν οι Reese και Cherry (2004), οι οποίοι ζήτησαν από 152 ενήλικες μεταξύ 20 και 83 ετών να αναφέρουν πέντε τομείς που δυσκολεύονταν περισσότερο να ανακαλέσουν στην καθημερινότητά τους. Από το συνολικό αριθμό των απαντήσεων, το 8% των νέων, το 15% των μεσηλικών και το 21% των ηλικιωμένων ενηλίκων αναφέρθηκαν στη μνήμη ονομάτων. Έτσι, αν και οι ηλικιωμένοι φαίνεται να ανησυχούν ιδιαίτερα για τη μνημονική τους ικανότητα σχετικά με τα ονόματα, ακόμη και οι νεότεροι ενήλικες αναγνωρίζουν ότι τους είναι αρκετά δύσκολο να

τα ανακαλέσουν Εμπειρικές μελέτες υποστηρίζουν τα πορίσματα των παραπάνω ερευνών ερωτηματολογίου.

Για παράδειγμα, σε πειραματική μελέτη ζητήθηκε από ηλικιωμένους και νεότερους ενήλικες να απομνημονεύσουν ονόματα και επαγγέλματα που συνδέονταν με άγνωστα πρόσωπα (π.χ. το πορτρέτο ενός προσώπου παρουσιαζόταν με την πρόταση «αυτός είναι ο Sutton και είναι μάγισσας»). Διαπιστώθηκε πως ανεξάρτητα από την ηλικία, σημειώθηκαν σημαντικά περισσότερα λάθη στην ανάκληση ονομάτων σε σύγκριση με την ανάκληση επαγγελμάτων και αυτό εκδηλώθηκε σε μεγαλύτερο ποσοστό για τους ηλικιωμένους του δείγματος (James, 2004). Οι Stanhope και Cohen (1993) κατέληξαν σε παρόμοια αποτελέσματα, ανεξάρτητα από το αν τα ονόματα και τα επαγγέλματα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν κοινά ή ασυνήθιστα σε συχνότητα εμφάνισης.

Τα ονόματα έχουν επίσης αποδειχθεί ότι είναι πιο δύσκολο να ανακληθούν σε σχέση με γεωγραφικές ονομασίες ή άλλες βιογραφικές πληροφορίες (εθνικότητα, επάγγελμα). Οι συμμετέχοντες της έρευνας των Cohen και Faulkner (1986) κλήθηκαν να ακούσουν σύντομες βιογραφίες υποθετικών ανθρώπων. Καθεμία από τις ιστορίες περιλάμβανε το όνομα του ατόμου, την ονομασία ενός τόπου, ένα επάγγελμα και ένα χόμπι. Για παράδειγμα, «Στη Γλασκόβη ένας αστυνομικός με το όνομα James κέρδισε πρόσφατα ένα βραβείο χορού». Στη φάση εξέτασης, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να ανακαλέσουν τις πληροφορίες σχετικά με τη σύντομη βιογραφία του κάθε ατόμου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα ονόματα των ανθρώπων ανακλήθηκαν λιγότερο συχνά (28%) σε σύγκριση με τα επαγγέλματα ή τα χόμπι (55% και 59%, αντίστοιχα) και τις γεωγραφικές ονομασίες (56%).

Υπάρχουν εμπειρικές αποδείξεις ότι τα ονόματα δεν είναι μόνο πιο δύσκολο να τα θυμηθούμε από άλλες βιογραφικές πληροφορίες, όπως τα επαγγέλματα, αλλά χρειαζόμαστε και περισσότερο χρόνο για να τα ανακαλέσουμε. Οι Young, Ellis και Flude (1988), για παράδειγμα, διεξήγαγαν δύο πειράματα χρησιμοποιώντας οκτώ διάσημους ανθρώπους ως ερεθίσματα. Οι μισοί από τους ανθρώπους ονομάζονταν Michael (π.χ. Michael Caine) και οι υπόλοιποι ονομάζονταν David (π.χ. David Steel). Ανάμεσα σε κάθε ομάδα ονομάτων, οι μισοί ήταν πολιτικοί και οι υπόλοιποι είχαν διαφορετικό επάγγελμα. Στο Πείραμα 1, οι συμμετέχοντες είδαν ζευγάρια προσώπων και έπρεπε να επιλέξουν εάν οι δύο άνθρωποι που έβλεπαν μοιράζονταν το ίδιο επάγγελμα ή το ίδιο όνομα. Στο Πείραμα 2, οι συμμετέχοντες έβλεπαν την εικόνα ενός διάσημου προσώπου και δήλωναν

προφορικά το επάγγελμα ή το όνομα, όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Και στα δύο πειράματα, οι απαντήσεις για τα επαγγέλματα ήταν σημαντικά ταχύτερες από τις απαντήσεις των ονομάτων. Φαίνεται πως νεαροί ενήλικες παρουσιάζουν μεγαλύτερη δυσκολία να ανακαλέσουν τα ονόματα σε σχέση με άλλες βιογραφικές πληροφορίες ατόμων, αλλά αυτό το φαινόμενο εκδηλώνεται ακόμη πιο έντονα στους ηλικιωμένους. Μια πειραματική ομάδα 29 ηλικιωμένων, όταν τους ζητήθηκε να αναφέρουν τις πέντε περιοχές μνήμης που θα ήθελαν να βελτιώσουν, ανέφεραν τη μνήμη για ονόματα σε ποσοστό 82% (Reese, Cherry, & Norris, 1999). Ομοίως, μια μελέτη ερωτηματολογίου από τους Leirer, Morrow, Sheikh και Pariante (1990) υπέδειξε ότι σχεδόν το ήμισυ των ηλικιωμένων ερωτηθέντων ανέφεραν ότι η μνήμη για τα ονόματα ήταν η ικανότητα μνήμης που θα ήθελαν περισσότερο να ενισχύσουν. Επιπρόσθετα, οι ηλικιωμένοι συνήθως εκδηλώνουν την τάση να θεωρούν πως έχουν μεγαλύτερο πρόβλημα στη μνημονική ικανότητα ονομάτων.

Σε έρευνα αυτό-αξιολόγησης, όταν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να εκτιμήσουν τις μνημονικές τους ικανότητες σχετικά με τα ονόματα προσώπων και τα ονόματα αντικειμένων, οι ηλικιακές διαφορές ήταν μεγαλύτερες μόνο ως προς την κατηγορία ονομάτων για πρόσωπα με τους ηλικιωμένους να αυτό-αξιολογούνται με σημαντικά χαμηλότερες βαθμολογίες (Cohen & Faulkner, 1984). Επιπλέον, χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγια, οι Cohen και Faulkner (1986) διαπίστωσαν ότι ενώ οι νεαροί ενήλικες ανέφεραν μόνο δύο “μπλοκαρίσματα” μνήμης εβδομαδιαίως εκ των οποίων το 58% αφορούσε ονόματα ανθρώπων, οι ηλικιωμένοι ανέφεραν τέσσερα “μπλοκαρίσματα” μνήμης την εβδομάδα εκ των οποίων το 77% σχετιζόταν με δυσκολίες ανάκλησης ονομάτων φίλων και γνωστών.

Ερευνητικές μελέτες φαίνεται να επιβεβαιώνουν τις ανησυχίες των ηλικιωμένων ότι η δυσκολία της μνήμης για ονόματα είναι μεγαλύτερη συγκριτικά με την ανάκτηση υπόλοιπων βιογραφικών πληροφοριών. Για παράδειγμα, οι Maylor και Valentine (1992) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες της μελέτης τους οκτώ διάσημα πρόσωπα: τα μισά ονομάζονταν Michael και τα υπόλοιπα μισά David, οι μισοί της κάθε ομάδας ονομάτων ήταν πολιτικοί και οι υπόλοιποι τηλεοπτικές προσωπικότητες. Όταν παρουσιαζόταν το κάθε πρόσωπο, οι συμμετέχοντες έπρεπε να ανακαλέσουν το όνομα ή το επάγγελμα του συγκεκριμένου προσώπου όσο το δυνατόν πιο γρήγορα και με μεγαλύτερη ακρίβεια. Όλες οι ηλικιακές ομάδες ήταν πιο αργές και λιγότερο ακριβείς στην ανάκληση των ονομάτων σε σχέση με τα

επαγγέλματα, αλλά οι ενήλικες της μεγαλύτερης ηλικιακής ομάδας εκδήλωσαν σημαντικά τους πιο αργούς χρόνους απόκρισης (100 ms περισσότερα για τα επαγγέλματα και 190 ms περισσότερο για τα ονόματα) και τη λιγότερη ακρίβεια (μέσος όρος 1.6 περισσότερα λάθη για τα επαγγέλματα και μέσος όρος 3.8 περισσότερα σφάλματα για τα ονόματα).

Η δυσχέρεια στην ανάκληση ονομάτων που αντιμετωπίζουν άτομα μεγαλύτερης ηλικίας φαίνεται να σχετίζεται και με την αυξημένη εμφάνιση του φαινομένου στην “άκρη της γλώσσας” (tip-of-tongue: TOT). Ο Evrard (2002) παρουσίασε σε νέους, μεσήλικες και ηλικιωμένους συμμετέχοντες εικόνες κοινών αντικειμένων και εικόνες πολύ διάσημων προσώπων. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να ονομάσουν κάθε φωτογραφία όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Όλοι οι συμμετέχοντες εκδήλωσαν βραδύτερους χρόνους κατά την ανάκληση των ονομάτων για τα πρόσωπα σε σύγκριση με τις ονομασίες των αντικειμένων, και αυτή η διαφορά ήταν σημαντικά μεγαλύτερη για τους ηλικιωμένους συγκριτικά με τους νεότερους. Επιπλέον, ο Evrard προσδιόρισε την κατάσταση TOT του κάθε συμμετέχοντα θέτοντας ερωτήσεις σχετικά με τις εικόνες που η ονομασία τους δεν ανακλήθηκε (π.χ. «Ποιο είναι το πρώτο γράμμα και ποιος είναι ο αριθμός των συλλαβών;»). Όλοι οι συμμετέχοντες παρήγαγαν περισσότερα TOTs στα πρόσωπα παρά στα αντικείμενα και, πάλι, αυτή η διαφορά αυξανόταν με την ηλικία. Στην πραγματικότητα, οι ηλικιωμένοι παρήγαγαν TOTs σε ονόματα αντικειμένων σε ποσοστό 0.9%, αλλά σε 18.3% των ονομάτων για πρόσωπα. Αντίθετα, οι νεαροί ενήλικες παρήγαγαν 1.8% και 8.9% TOTs σε ονόματα αντικειμένων και προσώπων, αντίστοιχα.